

Політика забезпечення енергетичної безпеки та енергонезалежності Реформування та розвиток паливно-енергетичного комплексу.

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку вимагає надійного й ефективно функціонуючого енергетичного сектору країни. Проте саме енергетика стала однією із основних проблемних галузей національної економіки. Ситуація зумовлена не лише викликами, що виникли внаслідок анексії Росією окремих територій України, а й незавершеністю реформування енергетичного сектору.

Захоплення об'єктів енергетики та енергетичних ресурсів у Криму, воєнні дії на Донбасі зумовили об'єктивну необхідність застосування антикризових заходів і загострили проблему відповідальності енергетичних компаній за забезпечення стабільності роботи паливно-енергетичного комплексу. Вжиті заходи¹ допомогли збалансувати енергосистему України та звести до мінімуму відключення енергопостачання споживачам, забезпечити безкризове проходження осінньо-зимового опалювального сезону 2014–2015 рр.

Проте затримки в проведенні реформ є неприпустимими. Відсутність сталих правил гри та схильність до врегулювання кризових ситуацій у спосіб прийняття термінових і, часто, суперечливих рішень (наприклад, підвищення рентних платежів на видобуток нафти та газу чи перегляду «зелених» тарифів для вже розпочатих проектів розвитку відновлюваної енергетики) підриває інвестиційний клімат та імідж Української держави².

«Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» визначила ряд першочергових заходів, спрямованих на забезпечення енергонезалежності України та реформування енергетичного сектору. Метою реформування є трансформація енергетичного сектору країни з дотаційного та проблемного на економічно прибутковий, конкурентний і динамічний сектор національної економіки.

Системними інструментами реалізації політики реформ мають стати:

- скасування чинної системи субсидування енергопостачання, ліквідація перехресного субсидування на енергетичних ринках;

¹ Розпорядженнями Кабінету Міністрів України із серпня 2014 р. було запроваджено тимчасові надзвичайні заходи на ринку електричної енергії, що передбачали встановлення тимчасових обмежень на ринку електроенергії з метою забезпечення надійної, безперебійної (стабільної) роботи об'єднаної енергетичної системи України.

² У липні 2014 р. внесено зміни до Податкового кодексу України, якими збільшено рентні платежі для газовидобувних компаній (недержавної форми власності), акцизи на бензин, нафтопродукти, видобуток сирової нафти, газу, руди, а в січні 2015 р. збільшено рентну плату для державних газовидобувних компаній.

- поступовий перехід до ринкових принципів функціонування й ціноутворення;
- посилення незалежності і впливовості регуляторів на енергетичних ринках.

Україна уже зробила низку кроків у цьому напрямі. Законом України «Про ринок природного газу»³ врегульовано питання реформування ринку газопостачання, зроблено перші кроки щодо запровадження ринкового ціноутворення на енергоресурси⁴. І це лише початок, необхідний для оздоровлення енергетики й національної економіки. Вжиті заходи дозволяють зменшити дефіцит державного бюджету, забезпечити належний рівень прибутковості енергетичних компаній, що отримують ресурс для модернізації.

При цьому першочерговим є завдання захисту вразливих категорій споживачів. Потребує нагального прийняття законодавство з реформування системи енергетичних субсидій, а сама система підтримки малозабезпечених категорій споживачів має формуватися в межах соціальної політики, а не у сфері функціонування енергетики.

Важливим інструментом реформування мають стати національні регулятори як незалежні органи регулювання енергетичних ринків. Регулятор має відстоювати не тільки інтереси держави та сприяти інтересам суб'єктів господарювання в отриманні справедливого відшкодування їх витрат на забезпечення потреб споживачів в енергії та енергоресурсах, а й бути гарантом прав споживачів на доступ до енергопостачання за найнижчими цінами в недискримінаційний спосіб. Цей напрям роботи національного регулятора потребує посилення, особливо в умовах утвердження ринкових принципів, функціонування енергетичного сектору.

Збройна агресія проти України чітко засвідчила нагальність формування механізму надійного забезпечення енергетичних потреб суспільства на випадок блокування поставок енергоресурсів або пошкодження енергетичної інфраструктури. Одним з елементів такого механізму є залучення приватного

³ Про ринок природного газу: закон України від 09.04.2015 р. № 329-VIII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/329-19>.

⁴ Із 01 квітня 2015 р. в Україні підвищуються ціни на послуги населенню з енергопостачання. На електроенергію ціна зростає в середньому майже на понад 50 %, на газ – майже на 300 %, тарифи на централізоване постачання гарячої води зростають на 55–57 %, а на опалення – в середньому на 73 %. (Див.: Про встановлення тарифів на електроенергію, що відпускається населенню: постанови НКРЕКП від 26.02.2015 р. № 220. – Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=14359>; Про встановлення роздрібних цін на природний газ, що використовується для потреб населення: постанови НКРЕКП від 03.03.2015 р. № 583. – Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=14359>).

сектору до забезпечення енергетичної безпеки країни. Суб'єкти господарювання мають аналізувати ризики й забезпечувати свою готовність до функціонування у випадку кризових ситуацій, брати участь у формуванні стратегічних запасів енергоресурсів.

Загальним пріоритетом державної енергетичної політики є визначення євроінтеграційного вибору нашої держави та формування чіткої дорожньої карти покрокових заходів реформування енергетичного сектору. Має бути затверджено Енергетичну стратегію України, що свідчитиме про серйозність намірів стосовно реформування енергетичного сектору, встановлення сприятливого інвестиційного клімату на довгострокову перспективу та забезпечення виконання Угоди про Асоціацію з ЄС⁵.

Розширення використання внутрішніх енергетичних ресурсів. Одним з пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» визначено забезпечення енергетичної незалежності держави. Поміж іншого, це передбачає розроблення й реалізацію комплексу ефективних заходів, спрямованих на розширення використання внутрішніх енергетичних ресурсів для забезпечення потреб національної економіки. При цьому необхідно встановити чіткі орієнтири формування ринкових відносин і відкриття ринків для інвесторів.

За підтвердженими запасами кам'яного вугілля Україна належить до першої п'ятірки країн світу. Це мало б не лише задовольняти внутрішні потреби, а й підтримувати значний експортний потенціал, який, однак, не було реалізовано. Вугільна галузь стала для держави проблемним сектором. Ще більш загрозливою ситуація стала внаслідок бойових дій на Донбасі. Сформувався додаткова залежність нашої держави від поставок енергоносіїв з Російської Федерації.

Потенційно вугільна промисловість спроможна забезпечити видобуток вугілля на рівні 80–100 млн т/рік. Для цього необхідно технологічно оновити й реструктуризувати вуглевидобувні підприємства. Фактично Україна знаходиться в ситуації безальтернативності переходу до ринкових умов господарювання. Діюча до цього система надання державної підтримки вугільній галузі вичерпала себе. Без запровадження конкурентного ринку вугільної продукції забезпечити ефективну роботу вугільної галузі неможливо.

Потенційні ресурси вуглеводнів України (у т.ч. в АР Крим) оцінюються в 9,3 млрд т. При цьому початкові ресурси нафти розвідані лише на 37 %,

⁵ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

газу – на 39 %, а ступінь їх виробленості – на 27,4 і 25,5 % відповідно. При тому, що три чверті потенційних ресурсів вуглеводнів залишаються в надрах, Україна не змогла наростити обсяги видобутку власних вуглеводнів. Із 2006 по 2014 р. видобуток сирої нафти знизився із 3,3 до 2,7 млн т, видобуток природного газу зберігається на рівні до 20 млрд м³ за стійкої тенденції до скорочення розвідувальних робіт.

Видобуток вуглеводнів державними компаніями стримувався обмеженням рентабельності через зобов'язання постачати газ для потреб населення за зниженими цінами, а діяльність приватних компаній – нестабільністю політики, змінами ставок податкових і рентних платежів.

Необхідними заходами з вирішення проблем галузі є гарантування стабільності й незмінності фіскального режиму для суб'єктів енергетичних ринків, вирівнювання умов діяльності для підприємств усіх форм власності, спрощення дозвільних процедур, стимулювання видобування вуглеводнів на виснажених родовищах, низькодебітних свердловинах і родовищах зі складними умовами видобування, що уможливить збільшення видобутку вуглеводнів і сприятиме енергетичній незалежності держави.

За експертними оцінками, видобування природного газу в Україні до 2030 р. може досягнути обсягу 30–35 млрд м³, що за умови реалізації наявного потенціалу підвищення енергоефективності економіки дозволить вийти на рівень самозабезпеченості.

Значні можливості залучення власних енергоресурсів знаходяться в площині збільшення частки відновлюваної енергетики в паливно-енергетичному балансі країни, потенціал якої, за оцінками фахівців НАН України, перевищує 60 млн т у. п./рік. Залучення цього потенціалу має стати одним з інструментів гарантування енергетичної незалежності держави. Національний план дій з відновлюваної енергетики передбачає до 2020 р. досягнути її частки на рівні 11 % у кінцевому енергоспоживанні країни, а в довгостроковій перспективі рівня 20 %.

Системною умовою розширення використання внутрішнього енергетичного потенціалу України є завершення реформування енергетичних ринків. Наявні моделі ринків електроенергії, природного газу, вугільної продукції, незбалансованість взаємного впливу суміжних ринків не дозволяють досягти ефективної конкуренції між виробників і постачальників енергоресурсів, не стимулюють енергетичні компанії до поліпшення ефективності роботи і збільшення інвестицій у розвиток.

Фундаментальною умовою надходжень інвестицій в енергетичний сектор є докорінне поліпшення ділового клімату в Україні, зокрема утвердження верховенства права, запровадження незалежного нагляду та

рішуче просування в бік ринкового ціноутворення. Це нагальне завдання потребує гарантування недискримінаційного доступу зацікавлених у роботі на енергетичних ринках України інвесторів, забезпечення стабільності й прозорості умов господарювання, обмеження втручання держави у функціонування ринків і діяльність суб'єктів господарювання (*Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році»*. – К. : НІСД, 2015. – С. 319–323).